

על העיקרון הנשי *

כריסטיאן אלברטי

אני מודה על שהזמנתם אותי היום על רקע הכנס האון ליין הבינלאומי הגדול (Les Grandes Assises Virtuelles Internationales) שיתקיים מה-3 במארס עד ה-3 באפריל 2022. כותרת הכנס: "האישה אינה קיימת". אין פירוש הדבר שנשים אינן קיימות אלא שאין להתייחס אליהן כאל מכלול ויש לראות כל אחת מהן בתוך קיומה הסינגולרי: כל אחת מהן בדרך שבה היא מוצאת את סיפוקה בחיים. לאקאן, וכמוהו פרויד, אינם ניגשים לשאלה זו דרך הזהות אלא דרך האיווי.

אחת השאלות שהופנו אלי נוגעת למה שלאקאן מכנה העיקרון הנשי. ביטוי זה מקורו בטקסט "התסביכים המשפחתיים", שבו לאקאן סבר שהאבהות (paternalism) מגיעה לקצה. עד אז, שלטה תפיסה של משפחה שהבטיחה קדימות של העיקרון הגברי ו"הסתרת העיקרון הנשי" תחת לאידיאל הגברי (Autres écrits, p. 84).

בקטע מתוך *Le Séminaire II*, לאקאן ניגש לעיקרון הזה בדרך מאירת עיניים. הוא שואל במה תלוי, בנישואים, מה שמאשש את הנאמנות בין שותפים אוהבים? במה תלויה אותה נאמנות? בשום דבר אחר זולת המילה הניתנת. אך בו בזמן, זו תמיד מילה הניתנת בקלות דעת ואנו יודעים מראש שבאופן מהותי אי אפשר לעמוד בה, כך אומר לאקאן. אם אנו מניחים בצד את האשליה הרומנטית של האהבה, כיצד להסביר את מה שמאשש את אותה התחייבות אנושית? אי אפשר להסביר זאת אלא באמצעות ההסכם, הברית הסמלית. האהבה הניתנת לבעל אינה נוגעת להוויה הקונקרטית של הבעל, אפילו אם נעשית לו אידיאליזציה, אלא ל"הוויה מעבר". האהבה היא מתנה מאישה ל"כל הגברים". "כל ה-", זו פונקציה אוניברסלית. הגבר האוניברסלי, וכמוהו האישה האוניברסלית, המגולמים בשותף של הזוג. צריך אפוא להפריד בין הברית הסימלית לבין היחס הדמיוני בין שני פרטנרים: בין שניים, יש קונפליקט, מתח, תמיד.

---

*דברים מההרצאה שנתנה כ. אלברטי ביום העיון שהתקיים בגיאפ לקראת כנס WAP ב-18/02/22

אך למה? כדי להבין זאת אנו צריכים לחזור למבני השארות כפי שלוי-שטראוס חשף אותם: יש חליפין של האובייקט הראשיתי (הדיבור) ויש חליפין של נשים, לא בין הגברים אלא בין השושלות ממוקדות הגברים (androcentriques). הסדר הסימבולי ממוקד גברים, אנדרוצנטרי, זו עובדה. זה משם שלאקאן קורא את העמדה הא-סימטרית של האישה בתוך קשר האהבה בכלל וקשר הנישואין בפרט. הסדר הסימבולי מכפיף את האישה, גובר עליה. ועמדה זו בלתי נסבלת: מה שבלתי נסבל הוא להיות בתוך יחס מְדַרְגָה שנייה מן הסוג הזה. בין שמדובר בגבר הקונקרטי ביותר ובין שמדובר בגבר הטרנסצנדנטי ביותר. אך מאחר שקורה אך לעתים רחוקות שהגבר יהיה ברמתו של אל, מבינים עם מה האישה מתמודדת ביחס הדמיוני: בעידן האדונים, היא מסתייעת בתביעה: "אנחנו לא חפצים", "אנחנו לא עבדים". כאשר אין אדונים, אנחנו מופנים חזרה למעמדו של היריב. היריבות הקשה ביותר מתבטא בין גברים לנשים, וזה לא חדש, ראו הַרְעָלוֹת הבעלים ברומא העתיקה!

אדון/עבד או יריבות: אותו מבנה.

משתמע מכך שהנשי מוצא את מקומו על פי פונקציות המוגדרות בידי המשפחה: אחות, בת, אם, הרבה מאד כינויים הנותנים לה מקום, נראות, הוויה של שית. כסובייקט, הנשים מוגדרות על ידי האוניברסליות הזאת.

על כן הנשי מכוסה שם על ידי האם (הפורעת ravage את הנשי) והבעל "עושה" את ילד, (le mari fait l'enfant) אומר לאקאן. הלא-מודע (מבנה זהה לזה של שיח האדון) של האישה אינו מכיר אלא את האם.

כאשר משמעות הנישואים נשחקת, כמו בחברות שלנו, מבינים למה מלחמת המינים בעיצומה, היריבות בה רדיקלית יותר ונוטה לעבר ההפרדה בין המינים: השליטה הגברית בלתי נסבלת פי כמה והעיקרון הנשי מוצא עצמו נחשף באור בוחק יותר.

לא במקומו

לאקאן זיהה אפוא מוקדם מאוד את העמדה הנשית כעמדה של מקום ריק. מבחינה מבנית, הנשי מוֹתָק, לא במקום, ביחס לאותו "כלל הגברים". מה שמאפיין אותה הוא חוסר העקביות **הממשית**^[15], המונעת מאיתנו להציב את הנשי במקום כלשהו. אין חברה שלא ביקשה לשכן את הנשים, בכל עת, מחוץ למרחבי ה'cite'.
אכן יש אחרות עמוקה המאפיינת את הנשי. לאקאן השלים את המיתוס של טוטם וטאבו בכך שהסיק ממנו השלכות לוגיות: אם האב מת, אין בנמצא "כלל הנשים",

אין אוניברסלי נשי. האישה אינה יכולה להיות האישה. הנשים אינן יכולות להיות מכלול וכל אישה אינה אחידה כשלעצמה.

על איווי אישה

בהמשך, לאקאן נתן לאותו עיקרון נשי את הצורה של "איווי האישה". בטקסט "הערה על הדו"ח של דניאל לאגאש", שנכתב ב-1960, לאקאן ממקם את היחס לאחר המיני על פי האיווי ולא במונחים של הזדהות. כך הוא מנסח את איווי האישה עם המִתְמָה $A(\varphi)$ ואת האיווי הזכרי $\Phi(a)$.

A שסוע (A): אין ליבידו נשי ואישה באיוויה אינה יכולה להיתמך בזהות נשית. לעומת זאת, אותו איווי מהובר לסירוס הגבר. איווי נשי כתוב בדרך זו, $A(\varphi)$, שאפשר לקרוא כעובדה שאישה מחפשת אחר הפאלוס בתור מסמן, בשעה שהיא עצמה מגלמת את מושא האיווי. היא נוטלת את הפאלוס הזה מן האחר בתוך היחס המיני, לא כאיבר אלא כמסמן של הקשר בין ההתענגות לבין המסמן. משום כך האפקט המתקבל אינו אפקט של השלמה אלא להיפך, הוא גורם להופעתו של מה שחורג מן הפאלוס. הפאלוס מתפקד כחלק משוחזר ההופך אותה אחרת לעצמה.

איזה צורה יכול ללבוש האיווי של האישה?

צורת ההתענגות בציוויליזציה שלנו נוטה לכוון את עצמה על פי ציוויים של ההיפר-צרכנות (ביצוע, מהירות, יעילות). האחר שהסדיר את המפגשים על פי הסמבלנטים של המסורת מוחלף כאן באפליקציה הדיגיטלית, אך מדובר תמיד בהסדרה בידי אחר "זול", עלוב, ועל פי אמות המידה הגבריות, מה שלאקאן כינה "הצורה הגברית של האיווי ($\phi(a)$)", אשר בה, בקשר ההטרוסקסואלי, השותף תופס את מקומו של האובייקט סיבת הפנטזמה כדי לענות לחלק החסר של הסובייקט: צורת האיווי כמהופנט, ממוגנט על ידי אובייקט. הבה נאמר שהצורה הפטישיסטית של האהבה נוטה להיות מוכללת, כפי שז'אק-אלן מילר העיר בחיבור *L'os d'une cure*: "האישה המודרנית נוטה להפוך את הגבר לאובייקט a , אמצעי התענגות, וזה הולך במקביל עם פיחות הערך של האהבה".

הביקורת שלאקאן מותח על אהבת האב הפרוידיאנית חתרנית הרבה יותר משום שהיא מובילה לתפיסה של האהבה השונה מן האהבה האידיאלית לאב, בדיוק על סמך ההתענגות הנשית והלא-הכל. פרויד הונחה על ידי תפיסה פאלוסנטרית של אהבת האב. אך בעבור לאקאן, אהבת האב מן הצד הנשי גורמת להופעתה של

אסימטריה: המטרה היא להיות נאהבת על ידי האב, בפרט בתוך הפרטיקולאריות שלה, ולא כשווה בין אחרים. האין זו הדרך שבה לאקאן מגדיר את האהבה בסמינר הראשון שלו? הוא מבחין בין המלכוד הדמיוני, בין אשליית האהבה של היות אחד, לבין נתינת האהבה הפעילה המכוונת אל מעבר לסיפוק באמצעות אובייקט. איזו צורה זה לובש? האהבה דורשת, כמה שיותר, את "החתיירה המלאה של הסובייקט הפרטיקולרי", עם מה שבתוך אותה פרטיקולריות יכול להיות בלתי נתפס, אטום. "אדם רוצה שיאהבו אותו בעבור הכול – לא רק בעבור האני שלו, כדברי דקארט, אלא בעבור צבע שעריו, בעבור הגיוונים שלו, חולשותיו, בעבור הכול" (*Séminaire I*, 304). מתן האהבה הפעיל מכוון לאחר, להווייתו. לאקאן אינו מהסס לדבר על "הטהרות האני", מעבר לתכונות הפרטיקולריות, מעבר למה שאנו מדמים להיות: באהבה אנו שואפים להתפתחות ההווייה של האחר. במובן זה, אומר לנו לאקאן, האהבה היא "עיסוק/קריירה ללא גבולות". ואין דרך אחרת לכוון להווייה מאשר דיבור.

צורת האהבה שלאקאן משרטט כאן היא אפוא: האייווי להיות נאהב, אך בשל כך, הוא רואה את הוויית האחר בתוך הפרטיקולריות שלה. הגדרה זו של האהבה נותנת את העיקרון שלאקאן הסיק מן הצורה שלובשת האהבה כשהקשר מכוון אל האחר ולא אל האובייקט; אפשרית רק צורה אחת נוספת: הצורה הארוטומנית. כמובן, לאקאן אינו מדבר על ארוטומניה במובן של הפסיכואנליזה, אלא על צורה ארוטומנית: האם אין פירוש הדבר שהאהבה מצביעה כאן על התענגות הסופגת את הסובייקט? בדרך כלשהי, הסובייקט נעלם (efface) במובן זה שהתענגות חורגת מן הפנטזמה התומכת בכינונו הפאלי של הסובייקט.

בהקשר זה, לאקאן נותן הנחיות קליניות בסמינר **המועקה**, כדי להעיר שמצד האישה, נוכחות האובייקט היא תוספת, שהרי היא אינה קשורה להיעדר האובייקט, שהוא תנאי לאיווי מצד הגבר. בעבור האישה, איווי האחר הוא שתִּקַּף כאובייקט, זה האמצעי כדי שהתענגותה תצטייד באובייקט הולם. שאישה תִּדְבֶּק באיווי האחר, זוהי האהבה אומר לאקאן.

בסופו של דבר, התיווך של איווי האחר, איווי של הגבר, מאפשר לה להנכיח את התענגותה שלה, התענגות שאין לה שם וכזאת אינה ניתנת למיקום. אכן, האייווי הנשי אינו מתחבר רק לפאלוס אלא גם ל-A, אותו אחר של האייווי החייב לדבר כדי שהסובייקט יכיר בו כאובייקט. דיבור האהבה מוסיף לאישה עומק של הווייה, מעבר לפאלוס. אין מדובר בהדדיות דמיונית בין המינים וגם לא בהכרה סימבולית, אלא

בדרישה לוגית, הדרישה הלוגית של דיבור האהבה, שעמיתתנו דבורה ניצקֶר פיתחה בארגומנט שלה: היא נתפסת כאן כמו מה שנותן את מנגנונה להתענגות הנשית: העובדה שהאחר מדבר היא "מרכיב פנימי של התענגות". "האהבה ארוגה בהתענגות" ושייכת לאמירה (du dire).

להתענגות זו יש בעצמה קשר לערכאת האחר, מעבר לפנטזמה. בעקרון, אין היא מעניקה כל הוויה לסובייקט וגם לא מובן לחיים. היא מציבה גבול לסמלי ובאופן מוזר היא גם כוללת את התלות באחר. אכן, מאותו מבנה של ההתענגות הנשית אפשר להסיק את תנאי האהבה: להיות מוכרת כיחידה, היחידה שהתענגותה עולה עליה. אכן, בלב לבו של הקשר לפרטנר המיני, נחוות העובדה שההתענגות הפאלית לא מצליחה להתמודד עם כל ההתענגות. האהבה באה כאן כתוספת לאין יחס.

ואמנם, על ידי כך שהוא נשען על הסגנון הארוטומני של האיווי הנשי, כפי שמעירה דומיניק לוראן בארגומנט שלה, לאקאן יכול לטעון שפונקציית הלא-מודע, ה-lalangue, "היא שההוויה המדברת מתענגת".

לסיכום, וזה יהיה אחד האתגרים המרכזיים של הכנס, במובן של מעורבות הפסיכואנליטיקאים בדיון, צריך להדגיש שההתענגות הנשית המתגלה בצורה הארוטומנית נוגעת לציוויליזציה כולה, מעבר לאהבה ולקשר המיני.

זה מה שלאקאן מכנה, ב"הערות מנחות לקראת הכנס על המיניות הנשית", "הערכאה החברתית של האישה", באשר היא מתווה דרך אל מעבר לנורמה הגברית ומתעלה על סדר האמנה. הלקח שהוא מפיק מתנועת *Les Précieuses*, מראה שבשמו של שיח חדש על אהבה, החוגים הנשיים האלה הכניסו בזה אחר זה, באמצעות המצאותיהן הייחודיות, שינויים בלתי הפיכים בשפה, עד כדי כך שהן הטביעו את חותמן בחברה כולה, על המדרון הארוטומני הזה. במובן זה, מה שנוטה ללכת מעבר לגבולות הקונפורמיות, מבלי לכוון אל ה"כול" וה"כולם", מוטבע בחותם הנשיות ונרשם בכיוון המנוגד לקשר ההומוגני של הקהילות הגבריות. מכאן חשיבות הפונקציה של הכתיבה, של מכתב האהבה בקריעת הסמבלנטים המשותפים. המכתב שעושה פמיניזציה מטביע את חותמו בחברתי. אפשר לנתח בכיוון זה את ניסיונות הכתיבה הכוללנית (inclusive). אך בניגוד ל- *Les Précieuses*, הם מכוונים אל הנורמה האוניברסלית.

דווקא בעידן הנוטה להסתיר את פונקציית המילה והמכתב, מטרתה הציוויליזטורית של האהבה, על פי הצורה של הארוטומניה הנשית, השומרת מרחק הן מן הציניות הסובבת והן מרומנטיזם שנס לחו, מהווה אתגר מרכזי של הפרקטיקה הפסיכואנליטית ושל מעורבת הפסיכואנליטיקאים בדיון הציבורי. האהבה נותרת אחד הדברים הנדירים העשויים עדיין להפתיע את גורלנו ככפופים לקומוניקציה הכללית : משום כך אהבת העברה נותרת עניין של עדינות שיש להגן עליו.

הפנטזיה בצד של האישה : איך היא נכתבת בנשי?

זו שאלה חשובה אם מביאים בחשבון את ההיפוך שלאקאן עושה בעוד (Encore). הוא יוצא מכך שבעמוד 80, "מצדו של הגבר, לסובייקט יש עסק עם האובייקט a". הוא חושב שהוא מממש את היחס המיני אך למעשה הוא מפנטז אותו. מצד האישה, היחס לאובייקט a אינו שונה, שהרי הסובייקט מחפש את המסמן הפאלי בצדו של האחר, על גופו של האחר. על כן הפנטזיה היא מכשיר שנועד להפוך את ההוויות המדברות (parlêtres) לזכריות, גברים כנשים, ולאפשר התענגות על פי צורת המותר/אסור, כלומר התענגות מן הסדר הפרברטי, התענגות של האחד הסגור: צמצום האחר לאובייקט a.

אך לאקאן מכניס כאן התענגות נוספת של האישה, שאיננה פרברטית, אלא היא התענגות המקיימת בתוך עצמה יחס לאחר. ובקורס שלו "בריחת המובן", ז'אק-אלן מילר מדגיש שההתענגות הנשית, במובן זה, חורגת מאותה סגירות אוטיסטית של ההתענגות. לא שאיננה כפופה להתענגות הפאלית, אך יש לה גם התענגות נוספת, יש משהו נוסף, התענגות של הגוף מעבר לפאלוס הממקד את ההתענגות באובייקט. על כן, הגם שהוא מניח את הפנטזיה מן הצד הגברי כמודל ההתענגות, תצורת ההתענגות הנשית היא שגורמת לו להניח שהאחר נמצא בהתענגות עצמה. ההתענגות הנשית כזו שנמצאת בקשר עם האחר. אך באותו הזמן, זה גורם לו לחשוב אחרת על מעמד האחר : זה אינו סתם מקום הדיבור, אחר הממית את ההתענגות, אלא מדיום, מתווך, של ההתענגות.

במישור הפנטזיה אפוא, יש היפוך של ממש בעוד. זה לחשוב על הפנטזיה לא עוד רק מהסקסואציה הגברית, אלא לחשוב עליה מהיחס של-S ו-S של A שסוע. "בסופו של דבר, האמת של הפנטזמה נחשפת על ידי המבנה המיוחד של הסקסואציה הנשית".

אמת החושפת את סטטוס ההתענגות ככזו. הודות לצד הנשי, אנו למדים שההתענגות קשורה באופן עמוק ליחס של-S ל-A שסוע.

אנו מצפים אם כן הרבה מאד מן התרומות הקליניות של הכנס, שיפרטו את צורותיו העכשוויות והמגוונות של האיווי הנשי, שלאקאן כבר כתב $[A(\varphi)]$. איווי הנובע מכך שאין זהות נשית ושהחל מאותה היעדרות של רישום בתוך האחר, אישה יכולה להעיד על התענגותה גם אם אינה יכולה לומר אודותיה דבר.

היא נהנית מהעדר-מובן (*ab-sens*), לא מן המובן (*sens*). התענגותה היא התענגות של היעדר. הגבר, כפרטנר של אהבה, ממחר לרצות ליישב בנוכחותו את ההיעדר הזה, אך בלתי נמנע שזה יכשל. שהרי היא מצפה ממנו שיאפשר לה להציג את התענגותה הלא ממוקמת. ז'אק-אלן מילר מדגיש זאת: מקום ההתענגות הזאת [הנשית], אם אינו מחוץ לגוף, אלא בתוך הגוף, אינו יוצר אחדות. "זה מבטא את זה שבהתענגות, הגוף הנשי הופך לאחרות". לא כולה, לא אחת.